

ՊԵՏՐՈՍ ԴՈՒՐՅԱՆ ԱՆԳԼԵՐԵՆ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ

ՀԱՅԿԱՆՈՒՇ ՇԱՐՈՒՐՅԱՆ

Երևանի պետական համալսարան

Հոդվածում քննվում են արևմտահայ հանճարեղ բանաստեղծ Պետրոս Դուրյանի (1851-1872) պոեզիայի անգլերեն թարգմանությունները, որոնք մինչ օրս չեն դարձել առանձին ուսումնասիրության նյութ: Վաղամեղիկ բանաստեղծի քնարերգությունը, ի դեպ, տևականորեն հետաքրքրել է ոչ միայն հայ, այլև օտար թարգմանիչներին, և հրապարակում հայտնվել են ուշագրավ թարգմանություններ: Մեր ուսումնասիրության արդյունքում փաստվում են կատարված թարգմանությունների հիմնական բարդությունները, ներկայացվում են դրանց թարգմանաբանական արժեքն ու համեմատական բնութագիրը: Գաղտնիք չէ, որ Դուրյանի պոեզիան աչքի է ընկնում քնարական խորությամբ ու խտությամբ, նուրբ զգացունքայնությամբ, երաժշտական հնչեղությամբ և պատկերավորությամբ: Իսկ այս ամենի փոխանցումը թիրախային լեզվին ամենևին էլ դյուրին չէ: Այդ է պատճառը, որ ուսումնասիրության արդյունքում նկատելի են դարձել նաև ձևի և բովանդակության անհամապատասխանության նմուշներ:

Հոդվածն ընդգրկում է Դուրյանի պոեզիայի՝ ընթերցողին հայտնի և ասպարեզում առկա հնարավորինս լիարժեք անգլերեն թարգմանությունները: Ուսումնասիրության ընթացքում իբրև տեսական հիմք ընդունվել են թարգմանության գործընթացի վերաբերյալ Ռոման Յակոբսոնի համարժեքության տեսությունը, Ջորջ Սթայների հերմենևտիկ մոտեցումը, ինչպես նաև Սյուզան Բասնեթի և Ժամանակակից այլ տեսաբանների գաղափարները, իսկ նյութի ընտրությունը համապատասխանեցված է ամերիկուհի լրագրող և հասարակական գործիչ Ալիս Սթոուն Բլեքվելի կատարած թարգմանություններին: Հատուկ ուշադրություն է դարձվել

* **Հայկանուշ Շարուրյան** – բանասիրական գիտությունների թեկնածու, ԵՊՀ եվրոպական լեզուների և հաղորդակցության ֆակուլտետի թարգմանության տեսության և պրակտիկայի ամբիոնի դոցենտ

Айкануш Шарурян – кандидат филологических наук, доцент кафедры теории и практики перевода факультета европейских языков и коммуникации ЕГУ

Haykanush Sharuryan – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor at YSU Chair of Translation Theory and Practice of Faculty of European Languages and Communication

Էլ. փոստ՝ h.sharuryan@ysu.am ORCID:ID <https://orcid.org/0000-0001-9410-4975>

անգլերեն թարգմանությունների իմաստային հավաստիության և Դուրյանին բնորոշ յուրահատուկ քնարականության փոխանցմանը: Հռոլվաժի ավարտին փաստվել է, որ Պետրոս Դուրյանի քնարերգության լիարժեք և հոգեհարազատ թարգմանությունը կատարել է ամերիկացի նշանավոր հայագետ, Հարվարդի համալսարանի պրոֆեսոր Ջեյմս Ռասելը 2005-ին լույս ընծայած իր «Բուֆորյան գիշերներ» խորագրով ստվարածավալ ժողովածուում:

Բանալի բառեր – *համարժեքություն, Պետրոս Դուրյան, Ալիս Սթոուն Բլեքվել, Ջեյմս Ռասել, «Տրտունջ», «Ձղում», թարգմանություն, համեմատություն, զգացմունքայնություն, տեսություն, պոեզիա*

Ներածություն

Թարգմանությունն իբրև այդպիսին, անշուշտ, ամենից առաջ երկխոսություն է ընթերցողի և թարգմանչի միջև, որը բնականաբար ենթադրում է համապարփակ ամբողջության կերտում: Այն կամուրջ է՝ կառուցված ոչ թե աղյուսներից, այլ պատկերների հնարավորինս ճշգրիտ փոխանցման ուրույն արվեստից: Ցանկացած երկի թարգմանություն հայելային արտապատկերում չէ, այլ մարմին առած նոր ու յուրօրինակ երևույթի ծնունդ: Հենց այս տեսանկյունից էլ պոեզիայի թարգմանությունը, որտեղ անհրաժեշտ է համադրել ու փոխանցել լեզվաբանական, գեղագիտական և մշակութային շերտերը, վաղուց դարձել է թարգմանաբանական տեսության «փորձաքարերից» մեկը: Այդ մասին են վկայում թե՛ դասական և թե՛ ժամանակակից տեսաբանների ստվարածավալ աշխատությունները: Այսպես՝ թարգմանաբանության ոլորտում համարժեքության սկզբունքի ջատագով, նշանավոր լեզվաբան Ռոման Յակոբսոնը նշում է, որ պոեզիայի թարգմանությունը ենթադրում է ոչ թե բառացի փոխանցում, այլ ստեղծագործական վերստեղծում. «Պոեզիան իր բնույթով անթարգմանելի է: Հնարավոր է միայն ստեղծագործական փոխանցում»¹: Մինչդեռ գրաքննադատ Ֆրենսիս Ջորջ Սթայների կարծիքով՝ թարգմանությունը մեկնաբանման գործընթաց է, իսկ թարգմանիչը թիրախային և բնագրային լեզուների փոխանցման ընթացքում կատարում է միջնորդի դեր՝ միաժամանակ նոր իմաստներ հաղորդելով ստեղծագործությանը: «Հասկանալ նշանակում է վերծանել: Իմաստն ընկալել նշանակում է թարգմանել»², - նկատում է նա:

Բավական ուշագրավ է ժամանակակից տեսաբան Մյուզան Բասնեթի մտեցումը, որի համաձայն՝ պոեզիան ձևի ու բովանդակության միասնություն է և, իբրև այդպիսին, բազմաշերտ է: Ուստի «պոեզիայի թարգմանությունը հա-

¹ Jakobson R. (1959), On Linguistic Aspects of Translation. In R. A. Brower (Ed.), On Translation, Cambridge, MA: Harvard University Press, pp. 232-239.

² Steiner G. (1998), After Babel: Aspects of language and Translation (3rd ed.). Oxford: Oxford University Press, pp. 12.

մարժեքության տեսության մեծագույն փորձաքարն է, քանի որ լեզուն ինքնագիտակից է, իսկ ձևն ու բովանդակությունը՝ անօտարելի»³: Գրեթե համարժեք տեսակետ է առաջ քաշում ռումինացի գրականագետ և թարգմանիչ Օվիդիու Մաթյուն. ըստ նրա՝ պոեզիայի թարգմանության ընթացքում ամենաէականը լեզուն է, այլ ոչ թե հանգավորումը. «Բանաստեղծության թարգմանության բարդությունը հանգավորման մեջ չէ, այլ պոետիկ լեզվի բնույթի: Թարգմանությունն ստիպում է մեզ վերանայել բանաստեղծի խնդիրն ու պոեզիայի գործառույթը»⁴:

Մինչդեռ տեսաբան Քումե Ֆաթբարդիան և լեզվաբան Քրիսթո Էման, հանդես գալով «Պոեզիայի թարգմանությունը. թարգմանության վերլուծության գործնական մոդելին ընդառաջ» համատեղ հոդվածով, շեշտադրում են բնագրային տեքստի հանգերի պահպանման անհրաժեշտությունը և նշում, որ այն պետք է համապատասխանեցվի թիրախային լեզվի մշակույթին ու լեզվական նրբերանգներին. «Պոեզիայի թարգմանությունը պահանջում է նրբերանգային մոտեցում, որը շեշտում է թարգմանչի կարևոր դերը բնօրինակ տեքստի էությունն ու ռիթմը պահպանելու գործում՝ միաժամանակ այն հարմարեցնելով թիրախային լեզվի մշակույթին և լեզվական նրբերանգներին»⁵: Իսկ ահա ժամանակակից լեզվաբան, թարգմանիչ ու բանաստեղծ Վալերի Կիկոտն իր «Պոեզիայի թարգմանության նոր մոդելը» հոդվածում հայտարարում է. «Բանաստեղծությունը կարելի է դիտարկել որպես բարդ մակրոպատկեր, որը միավորում է երեք փոխկապակցված իմաստային մակարդակ՝ ինքնախմաստային, սինսեմանտային (ռիթմ, հանգ) և ենթախմաստային: Այս մակարդակները հանդես են գալիս ոչ թե մեկուսացված, այլ փոխազդող և փոխալայմանավորված համակարգի ձևով՝ ստեղծելով իմաստային հիերարխիա: Թարգմանության գործընթացում սա ենթադրում է համապարփակ վերակառուցում, որը հաշվի է առնում այդ մակարդակների փոխհարաբերություններն ինչպես բանաստեղծության ներքին մակրոպատկերի, այնպես էլ ավելի լայն՝ ժանրային, մշակութային և պատմական համատեքստերի շրջանակներում»⁶:

Ակնհայտ է, որ պոեզիայի թարգմանության վերաբերյալ տեսությունները բազմազան են, ինչ-որ առումով՝ հաճախ իրարամերժ, սակայն յուրովի ուշագրավ ու նորարար: Այս ուսումնասիրության մեջ ներկայացրել ենք ոչ միայն կատարված թարգմանությունները, այլև դրանք քննել և համապատասխանաբար

³ Bassnett S. (2013), Translation Studies (4th ed.), London, Routledge, p. 83.

⁴ Ovidiu M. (2008). "Translating Poetry: Contemporary Theories and Hypotheses." Professional Communication and Translation Studies, vol. 1, Lucian Blaga University of Sibiu, pp. 127–134.

⁵ Fatbardha Kume and Ema Kristo (2024). "Translation of Poetry: Towards a Practical Model for Translation Analysis", spans in the ISAR Journal of Arts, Humanities and Social Sciences, Volume 2, Issue 3, p. 1 -12.

⁶ Kykot V. (February 4, 2025). "A New Model for Poetry Translation", AC Journal, Acc Science Publishing, Online First, 2025, pp. 1–9.

արժեքավորել ենք թարգմանության տեսության դիտանկյունից: Ուսումնասիրության ընթացքում հիմնականում կիրառվել են վերլուծական ու համեմատական մեթոդները:

Պետրոս Դուրյանի՝ «հայ նոր քնարերգության Վահագնի» (Պարույր Սևակի բնորոշումն է) անձնական քնարերգությունը բացում է բոլորովին այլ աշխարհի՝ լի անմեկնելի հուզականությամբ, խոր փիլիսոփայությամբ և անհուն խորաթափանցությամբ: Այդ է պատճառը, որ ժամանակի անողորմ ձեռքն անկարող է եղել խաթարել նրա պոեզիայի իրական արժեքը, և այն հուզել է ոչ միայն մեզ՝ հայերիս:

Ինչպես փաստում է նշանավոր դուրյանագետ Ալբերտ Շարուրյանը, մինչև XIX դարի 90-ական թվականները Պետրոս Դուրյանի թողած ժառանգությունն ըստ արժանավույն չզննահատվեց, քանի որ ավելի շատ ուշադրության էին արժանացել նրա թատերգությունները, քան բանաստեղծությունները: Բայց վերոհիշյալ ժամանակաշրջանում տեղ գտած քաղաքական և հասարակական աննպաստ պայմանները գրաքննադատներին աստիճանաբար ստիպեցին զբաղվել Պետրոս Դուրյանով, և տարաբախտ բանաստեղծի անձն ու գրական ժառանգությունն արժանացան համապատասխան ուշադրության: Արշակ Չոպանյանից հետո պատկառելի է հատկապես խորհրդահայ գրականագետների ներդրումը: 1930-ին լույս է տեսնում «Արևմտահայ բանաստեղծներ» ժողովածուն, որտեղ ամփոփվեցին Դուրյանի 12 տաղերը: Ժողովածուի առաջաբանում Գ. Վանանդեցին այլ հեղինակների հետ համառոտակի ուրվագծում է Դուրյանի ստեղծագործական դիմանկարը: Նա հավելում է նաև, որ մեր ժողովրդի արևմտահայ հատվածի օրավուր ծանրացող վիճակը, հատկապես 1895-1896-ի կոտորածներից հետո, պատճառ դարձավ, որ Արևմուտքը հետաքրքրվի նրա դժբախտ ճակատագրով ու մշակույթով: Այդ խնդրում կարևոր դեր կատարեցին հայ գործիչներից շատերը: Թարգմանվեցին հայ գրողների երկերը, գրվեցին արժեքավոր հոդվածներ:

Ամենից շատ թարգմանված հեղինակներից մեկը Պ. Դուրյանն էր: Սկսած XIX դարի 90-ական թվականներից՝ նրա տաղերը լույս տեսան ֆրանսերեն, անգլերեն, գերմաներեն, ռուսերեն, իտալերեն, ապա նաև՝ ռումիներեն, բուլղարերեն, հունգարերեն, իսպաներեն, պարսկերեն և այլն: Այսօր դրանք շատ բանով կարող են մեզ չգոհացնել. որոշ հեղինակներ չափից ավելի ժլատ են եղել զննահատումներում և, ընդհակառակը, շռայլ՝ դիտողություններում: Բայց դրանց շնորհիվ, ինչպես նկատում է Ալ. Շարուրյանը, «Դուրյանի համբավը, այսպես թե այնպես, դուրս էր գալիս ազգային շրջանակներից, մտնում եվրոպական, ռուսական մամուլ, գտնում նորանոր ընթերցողներ»⁷: Այստեղ հիշատակենք նաև երևելի գրագիտուհու՝ Զաբել Բոյաջյանի մի հոդվածում («Պետ-

⁷ Շարուրյան, Ա. (1972): Պետրոս Դուրյան. կյանքը և գործը, Եր., Երևանի համալս. հրատ., էջ 21:

րոս Դուրյան և Ճոն Քից») թարգմանության վերաբերյալ արտահայտած տեսակետը. «Հայը փոքր ազգ է և լեզուն կղզիացած, բայց գեղեցիկ, ինքնուրույն գրականություն մը ունի, հին, նոր և ժողովրդական: Անոր ոգին կես արևելյան է և կես արևմտյան, երկու կողմեն ազդված ըլլալով: Օրը գալու է, երբ նոր գեղեցկություններ փնտռողը լեզվին դժվարությունները հանձն առնելով հայերեն գրվածները պիտի կարդա հայ լեզվով: Armenian Legends and Poems գրքիս վրա գրող գրեթե բոլոր անգլիական թերթերը զարմանքով ըսին. «Մենք հայերը գիտեինք իբր վաճառական, իբր կոտորվող ազգ. երբեք չէինք գիտեր որ այսպես գեղեցիկ գրականություն ունին»⁸:

Պետրոս Դուրյանի բանաստեղծությունների առաջին թարգմանությունը 1896-ին կատարել է ամերիկուհի լրագրող և հասարակական գործիչ **Ալիս Սթոուն Բլեքվելը** (1857-1950) և դրանք ամփոփել Բոստոնում լույս ընծայած «Armenian Poems» խորագրով ժողովածուում. այն վերահրատարակվել է հետագայում՝ 1917-ին: Հայ ժողովրդի մեծ բարեկամ այս երևելի ամերիկուհու հետաքրքրությունը պոլսահայ բանաստեղծի հանդեպ ծագել էր Բոստոնում հայ գրող և խմբագիր Մինաս Չերազի արտասանած մի քանի տաղերից: Ալիս Բլեքվելի խնդրանքով Չերազը, արևմտահայ գրող ու քննադատ Արշակ Չոպանյանը և ուրիշ հայ մտավորականներ նրան են տրամադրել Պետրոս Դուրյանի մի քանի բանաստեղծություններ, որոնք նա թարգմանել է անգլերեն: Հավելենք, որ ստորև քննության են ենթարկվելու ամենից առաջ դրանք, ապա նաև հայազգի լոնդոնաբնակ նկարչուհի, գրող և թարգմանչուհի **Զաբել Բոյաջյանի** (1872-1957), ամերիկահայ բանաստեղծուհի, թարգմանչուհի և լրագրող **Դայանա Տեր-Հովհաննիսյանի** (1934-2018), ինչպես նաև ամերիկացի արևելագետ, իրանագետ ու հայագետ **Ջեյմս Ռասելի** (1953) կատարած թարգմանությունները:

«Տրտունջ» և «Ջոջում» բանաստեղծությունների թարգմանությունը գուգադրման լույսի ներքո

Հայտնի է, որ արվեստի ճշմարիտ երկերը ծնվում են այրումից, խորապես այրված զգացումից: Այդպիսի «այրման» կիզակետը, անտարակույս, «*Տրտունջ*» բանաստեղծությունն է, որը Դուրյանի հոգու ճիչն է, կյանքի հանդեպ նրա անհագուրդ սիրո հոգեցունց դրսևորումն ու ընդվզումը անարդար ճակատագրի դեմ: Նման իրարամերժ զգացմունքներից ծնունդ առած տաղը չէր կարող չհետաքրքրել թե՛ ժամանակակիցներին և թե՛ հետագա սերունդներին, քանի որ համամարդկային է ու վերժամանակային: Այս պոռթկուն բանաստեղծության հղացման սկզբնաղբյուրի մասին ճշտորոշ տեղեկանում ենք Ալ. Շարուրյանի արդեն հիշատակված աշխատությունից, որտեղ նա փաստում է, որ այն գրվել է բանաստեղծի մտերիմ ընկերոջ՝ Վարդան Լուրճյանի մահվան հարուցած անմիջական ազդեցությամբ:

⁸ **Պոյաճյան, Զ.** (1938): Պետրոս Դուրյան և Ճոն Քից, «Հայրենիք» ամսագիր, Բոստոն, թիվ 9, էջ 87:

Ակնհայտ է, որ Դուրյանի գրական ժառանգության մեջ «Տրտունջ»-ը եզակի տեղ է զբաղեցնում, և բնավ պատահական չէ, որ անգլերեն թարգմանություններում ևս այս բանաստեղծությունն առաջնային է:

Ալիս Բլեքվելն իր հեղինակած «Armenian Poems» գրքի առաջաբանում բացատրում է հայ պոեզիայի հանդեպ յուրօրինակ հետաքրքրության պատճառը՝ նշելով հիմնականում երկու դրդապատճառ. «Առաջին դրդապատճառն այն համոզմունքն էր, որ թուրքերի ձեռքից հայերի կրած անլուր տառապանքների հանդեպ սրտացավությունն ավելի կխորանա, եթե ծանոթանանք նրանց պոեզիայի բնույթին ու այդ ժողովրդի տաղանդին: Մյուսն այն էր, որ հայ պոեզիան, որն այնքան արժանավոր է, փաստացի անծանոթ էր անգլիախոս ժողովրդին: Այդ պոեզիայի գանձերը կողպված են գրեթե անծանոթ լեզվում»⁹: Իսկ ինչ վերաբերում է Բլեքվելի կողմից հայալեզու բանաստեղծությունների անգլերենի փոխանցման հանգամանքին, ապա նույն տեղում նա պարզաբանում է՝ ասելով, որ այդ երկերն իրեն են հասել *արձակ տարբերակով*¹⁰ թարգմանված անգլերեն կամ ֆրանսերեն, իր բարեկամ հայերի միջոցով:

Նկատենք, որ «Տրտունջ» բանաստեղծությունը թարգմանված է բավականին հոգեհարազատ և լիովին փոխանցում է Դուրյանի ներաշխարհում պարփակված ցավն ու բողոքը: Միակ թերացումը թերևս այն է, որ հայերեն «բուլբուլ» բառը Բլեքվելը չի թարգմանել, այլ փոխանցել է որպես 'bulbul', ինչը, իհարկե, անհասկանալի է օտարազգի ընթերցողի համար: Նույն բանաստեղծությունը թարգմանել է նաև Ջաբել Բոյաջյանը և գետեղել 1916-ին տպագրված «Armenian Legends and Poems» գրքում: Նրա թարգմանությամբ կան ընդամենը երկու բանաստեղծություն՝ «Տրտունջ»-ը և «Զոջում»-ը: Թեև լեզվակիր լինելու հանգամանքը նպաստել է թարգմանչուհու կողմից առավել քնարական ու հոգեհարազատ երկի կերտմանը, այնուամենայնիվ արդարամտությունը պահանջում է արձանագրել, որ Բլեքվիլի տարբերակը տեղ-տեղ շատ ավելի մոտ է բնագրային տեքստին: Օրինակ՝ «Սկյուտարի տխակ»-ի բանաստեղծության «*Հոս մտախտլդի մեջ համր անշշունջ*»¹⁰ տողը ամերիկուհին թարգմանել է՝ *'Speechless and mute, breathed out in mist and haze'*¹¹, մինչդեռ Բոյաջյանի տարբերակում կարդում ենք՝ 'All silently in this dark atmosphere'¹²: Ակնհայտ է, որ օգտագործված *dark atmosphere/սև մթնոլորտ* տարբերակը բնավ չի փոխան-

⁹ Armenian Poems (1917). Rendered into English Verse by Alice Stone Blackwell, Atlantic Printing Company, Boston MASS, p. 8.

¹⁰ Դուրյան Պ. (1971), Երկերի ժողովածու երկու հատորով, հ. 1, Եր., ՀՄՄՀ ԳԱ հրատ., էջ 61 (այսուհետև այս հատորից հղումները կտրվեն տեքստում՝ համապատասխան տեղում նշելով էջը):

¹¹ Armenian Poems (1917). Rendered into English Verse by Alice Stone Blackwell, p. 43.

¹² Armenian Legends and Poems (1916). Illustrated & compiled by Zabelle C. Boyajian. London, J. M. Dents & Sons LTD, New York; E.P. Dutton & Company, p. 82.

ցում մտախուղի գաղափարը: Բայց միևնույն ժամանակ արդեն հիշատակված «բուլբուլ» բառը թարգմանված է որպես 'nightingale', որը, անխոս, ճշգրիտ տարբերակն է: Երկու դեպքում էլ նմանատիպ ճշգրտությամբ թարգմանված է նաև բանաստեղծության վերնագիրը՝ «Տրտունջք» / 'Complaints':

«Տրտունջք»-ի թարգմանությունը տեղ է գտել նաև Ջեյմս Ռասելի «Բոսֆորյան գիշերներ» խորագրով ժողովածուում, որն ընդգրկում է Պետրոս Դուրյանի բոլոր բանաստեղծությունների անգլերեն թարգմանությունները: Նշենք, որ նման վերնագիրը պայմանավորված է Պետրոս Դուրյանի «Վոսփոռյան գիշերներ» անունը կրող ինքնակենսագրական անավարտ վեպի վերաբերյալ առկա փաստով: Ավելին՝ փորձելով հենց ի սկզբանե անգլիախոս ընթերցողին ներկայացնել վաղամեռիկ բանաստեղծի ինքնատիպ էությունը՝ հայագետն իբրև զրքի բնաբան ընտրել է պոետի հայտնի խոսքերն ու ներկայացրել դրանց անգլերեն թարգմանությունը. «*Հարգս չգիտցան, բայց պիտի փնտռեն զիս*» / 'The did not recognize the honor due me, but they will seek me yet'. Ինչ վերաբերում է «Տրտունջք»-ի թարգմանությանը, ապա պետք է ընդգծենք, որ Ջեյմս Ռասելը կատարել է բացարձակապես համարժեք թարգմանություն: Բանաստեղծության վերնագիրը նա թարգմանել է որպես 'Murmurs', ինչը թարգմանաբար նշանակում է «մրմունջ»: Նա, վկայակոչելով ամերիկահայ բանաստեղծուհի, թարգմանչուհի և խմբագիր Սյուզան Բարբային, պատճառաբանում է, որ նման խորագիրը շատ ավելի է համապատասխանում բանաստեղծության ընդհանուր տրամադրությանը. «Սյուզան Բարբան նշում է, որ անգլերեն 'Murmurs' բառն ավելի լավ է արտացոլում հայերեն վերնագրի հնչեղության միջոցով փոխանցվող տրամադրությունը»¹³:

Քաջահայտ է, որ «Տրտունջք» բանաստեղծության տրամաբանական շարունակությունն ու հակադրությունն է «Զոջում»-ը՝ գրված մեկ օր անց: Ուշագրավ է, որ անգլերեն թարգմանություններում Բլեքվելն օգտագործել է հենց բուն խորագիրն ու ճշգրտորեն թարգմանել 'Repentence', իսկ Բոյաջյանն օգտվել է բանաստեղծի ընտրած երկրորդ՝ փակագծում տրված «Օր մը վերջը» նշումից ու նույնպես ստույգ թարգմանել 'A Day After': Ամերիկուհու կատարած թարգմանության մեջ, որն ավելի շատ վերաշարադրանք է և բանաստեղծության հուզական մթնոլորտի փոխանցում, նկատելի է նաև մի անհարկի ավելացում՝ 'I felt upon my face my mother's kiss'¹⁴, որ թարգմանաբար նշանակում է՝ «Դեմքիս վրա մորս համբույրը զգացի»: Մինչդեռ բնագրային տեքստում համբույրի մասին որևէ խոսք չկա. փոխարենը նկարագրվում է մայրական արտասուքը տեսնելու հոգեցունց պատկերը: Այդ արցունքի մասին խոսելիս ևս թարգմանչու-

¹³ Bosphorus Nights, The Complete Lyric Poems of Bedros Tourian, Translation, Introduction, and Commentary by James R. Russell (2005). Cambridge, Massachusetts, p. 223.

¹⁴ Armenian Poems (1917). Rendered into English Verse by Alice Stone Blackwell, p. 43.

հին հավելում է կատարել՝ այն անվանելով *'tears of pity'*, ասել է թե՛ «խղճահարության արցունքներ»: Մյուս կողմից Բոյաջյանի կատարած թարգմանությունը թեև հոգեհարազատ է, սակայն բնագրային՝ «Մորս արտոնորը տեսի» (63) նախադասությունը փոխանցված է որպես *'For the tears my mother wept'*¹⁵, մինչդեռ բանաստեղծի տեսանկյունից էականը ոչ թե մոր արտասվելու երևույթն է, այլ այդ անլուր տանջանքին իր ականատես լինելու ցավը, այն, որ տեսել է կյանքում ծանրագույնը՝ մայրական արցունքը:

Ջեյմս Ռասելի միանգամայն հոգեհարազատ թարգմանության պարագայում պոետին՝ մոր արցունքներին ականատես լինելու պատած անլուր ցավն արդեն լիովին ներթափանցում է ընթերցողի հոգին: Ավելին՝ անգամ վերնագրի ընտրության մեջ նա դրսևորել է առավել ճշգրիտ ու ոճաբանական տեսանկյունից ստույգ մոտեցում. թե՛ թարգմանչուհիների *repentance* և թե՛ ռասելյան *remorse* բառերը հայերեն թարգմանվում են որպես «զղջում», սակայն *'remorse'*-ն ինչ-որ մի վատ արարք կատարելուց ապրած զղջումի զգացում է: Ինքնին հասկանալի է, որ Դուրյանն ընտրել է հենց այս մոտեցումը՝ իր մոր արտասուքների համար ականա մեղավոր լինելու զգացումից դրդված: Հավելենք միայն, որ Ջեյմս Ռասելի խոստովանությամբ՝ հայերենին նման խոր ու հանգամանալից տիրապետելու համար նա պարտական է իր ուսուցչուհուն՝ Էրզրումցի Վարդարփի Դարբինյանին, որը ոչ միայն նրան ուսուցանել է այդ լեզուն, այլև ընծայելով Պետրոս Դուրյանի բանաստեղծությունների երկհատորյակը՝ նպաստել արևմտահայ բանաստեղծի տաղերի հատընտիր թարգմանությունների լույս աշխարհ գալուն¹⁶:

Դուրյանի պոեզիան օտար թարգմանիչների աչքերով

Ինչպես արդեն նշել ենք, ժամանակագրական տեսակետից Պետրոս Դուրյանի անգլերեն առաջին թարգմանությունները պատկանում են Ալիս Բլեքվելի գրչին: Դրանք կատարված են միջնորդավորված եղանակով, քանի որ թարգմանչուհին լեզվի չիմացության պատճառով չի օգտվել բնագրային տեքստից: Նկատելի է նաև, որ նա հիմնականում փոխանցել է դուրյանական պոեզիայի վերաշարադրված տարբերակը: Ստորև կքննարկենք կատարված բոլոր թարգմանությունները և մանրամասն վերլուծելով հանդերձ՝ ըստ հարկի կներկայացնենք նաև մեր սեփական տարբերակը: Այսպես՝ հանրահայտ «*Հճակ*» բանաստեղծությունը, որ անգլերեն թարգմանված է *'Little lake'* համարժեք տարբերակով, քանի որ անգլերենը չունի փոքրացուցիչ մասնիկներ, լի է ավելացումներով, հիմնականում վերարտադրում է բանաստեղծության իմաստը և ունի նաև ազատ շարադրանք: Առաջին իսկ տողերը՝ «*Ինչո՞ւ սուշած*

¹⁵ Armenian Legends and Poems (1916) Illustrated & compeled by Zabelle C. Boyajian, p. 84.

¹⁶ Մանրամասն տե՛ս Bosphorus Nights, The Complete Lyric Poems of Bedros Tourian, Translation, Introduction, and Commentary by James R. Russell (2005), p. xiii.

են լրճա կ/,/Ու չ'են խայտար քու այլակք» (52), թարգմանված է որպես *'Why dost thou lie in hushed surprise/Thou little lonely mere'*¹⁷, ինչը թարգմանաբար նշանակում է. «Ինչո՞ւ ես փռված լուռ զարմանքով/դու փոքրի՛կ միայնակ»: Ակնհայտ է, որ քնարականության խորությունը փոխանցված չէ: Մինչդեռ կարծում ենք՝ կարելի էր թարգմանել *'Why're stunned, and your waved don't play':* Բլեքվելի տարբերակում «խայտալու» պահն ընդհանրապես նշված չէ: «*Եվ կամ մի թե կրզմայլի՞ն/Այլակքդ երկնի կապույտին*» (52) թարգմանված է *'Or are thy waters calm and and still/Admiring the blue sky'*¹⁸, ուր կրկին «այլակքդ» թարգմանված է որպես «ջրեր»: Նման ձևով «*մելամադձոտ լճակ*» արտահայտությունը փոխանցված է որպես *'sad little lake'*, այսինքն՝ «*տխուր լճակ*», ինչը թուլացնում է զգացմունքայնությունը: Նույնը վերաբերում է նաև «*Հոգվույս՝ որ է բոց անհուն*» (53) տողին, որ թարգմանված է *'A flame-sea without rest'*¹⁹, այսինքն՝ «*անհանգիստ կրակե ծով*», մինչդեռ կարծում ենք՝ «*boundless flame*» տարբերակը նախընտրելի է և առավել համարժեք:

Ջեյմս Ռասելի՝ «Լճակ»-ի անգլերեն թարգմանությունը շատ ավելի հաջողված է, բայց ունի մի անհամապատասխանություն. «Լճակ»/ *'The Lake'* բանաստեղծության «*Դարձյալ խորքիդ մեջ խրոռով/Զ'իս կը պահես դողդողալուի*» (53) տողը թարգմանված է *'Again in your depth, disturbed/You hold me as I tremble'*²⁰, որտեղ նկատելի է թարգմանչի կատարած մասնակի շփոթությունը. դողդողացողը ոչ թե հեղինակն է, այլ լճակի ջրերը: Ինչ վերաբերում է խորագրին, ապա այն պարզապես թարգմանված է «Լիճը», մինչդեռ Բլեքվելի տարբերակում առկա է *փոքրիկ* ածականը:

Ալիս Բլեքվելի՝ «*Բղձք առ Հայաստան*»/ *'Wishes For Armenia'* բանաստեղծության թարգմանությունը վերստին գրեթե ամբողջովին վերապատմված տարբերակ է լի անհարկի ավելացումներով և անզամ տողերի փոխված շարադասությամբ: «*Մասյաց սարին արտասավալից է նա քող*» (18) տողը ներկայացված է անտեղի ավելացված շարունակությամբ. *'Strewn with the tears Ararat/Sheds from its summit pale'*²¹: Միննույն ժամանակ, «*Կամ արտասվին Սիպերիո սառերը*» (19) տողը փոխանցված է որպես *'Siberia's ice may smoke'*²², որ թարգմանաբար նշանակում է «կծխան»: Կարծում ենք՝ *'cry'* բառն առավել տեղին է, քանի որ արտահայտում է հենց լաց լինելու գաղափարը: Մինչդեռ Ջեյմս

¹⁷ Նույն տեղում, էջ 13:

¹⁸ Նույն տեղում, էջ 13:

¹⁹ Նույն տեղում, էջ 15:

²⁰ Bosphorus Nights, The Complete Lyric Poems of Bedros Tourian, Translation, Introduction, and Commentary by James R. Russell (2005), p. 194.

²¹ Armenian Poems (1917) Rendered into English Verse by Alice Stone Blackwell, p. 16.

²² Նույն տեղում, էջ 17:

Ռասելի թարգմանությամբ նույն բանաստեղծությունը, որ կրում է 'Desires for Armenia' խորագիրը, թե՛ ամբողջական է և թե՛ միանգամայն համարժեք:

«Միրել»/ 'To Love' բանաստեղծության առաջին իսկ տողերը՝ «Բույլ մը նայվածք, փունջ մը ժպիտ» (48), ամերիկուհին թարգմանել է որպես 'Galaxy of glances bright, A sweet bouquet of smiles'²³, որտեղ, կարծում ենք, 'Galaxy'-ի բառը ցանկալի է փոխել 'cluster' տարբերակով, որն իր առաջնային իմաստով հենց աստղերի խումբ է նշանակում: Մինևույն ժամանակ, երկրորդ հատվածում նկատելի է 'sweet' ածականի հավելումը: Նշենք նաև, որ բանաստեղծության վերջին հատվածը, որ սկսվում է «Թոթվեց թներն հոգիս մուլար» (49) տողով, լիովին աղավաղված է: Ինչ վերաբերում է Ջ. Ռասելի 'Loving' վերնագրված նույն բանաստեղծության թարգմանությանը, ապա նշենք, որ այն բացարձակապես լիարժեք է և լիովին փոխանցում է պոետի հոգեկան փոթորկումները:

«Նոր սև օրեր»/ 'New Dark Days' բանաստեղծությունը թարգմանված տարբերակում ներկայացված է զուտ իմաստային վերարտադրմամբ, ուստի հենց այդ պատճառով էլ բնագրային և թիրախային լեզուներում չեն համապատասխանում անգամ տների քանակը. հայերենը 11-ն է, անգլերենը՝ 7: Բացակայում է անգամ Դուրյանի պատկերած պաթոսը, և նույնիսկ միշտ չէ, որ հասկանալի է, թե խոսքը վերաբերում է հենց հայ ազգին: Իսկ վերջին տողը, ուր բանաստեղծը գրում է՝ «Մեր պատիվն ու Քուրդը կ'ուզենք»/ Եվ կամ նորա զենքին դեմ զե՛նք» (77), Բլեքվելը սուկ փոխանցում է. 'Give us protection from the Koor,/Or arms his arms to meet'²⁴: Նախ նշենք, որ անգլերենում բնավ չի զգացվում հային պատած ցավը և, բացի այդ, 'arms' բառը երկիմաստ է՝ «բազուկ» և «զենք», մինչդեռ կա 'weapons' տարբերակը, որ միայն «զենք» է նշանակում: Հավելենք, որ Ջեյմս Ռասելի թարգմանությամբ այս բանաստեղծությունը, որ կրում է 'New Black Days' անվանումը, լիարժեք է և բնագրին համարժեք: Միայն Դուրյանի՝ «Մառախուղ են գահել դաշտքն ու լերինքը» (75) տողում թարգմանիչը՝ «մառախուղ» բառը, որ անգլերենում ունի 'mist' կամ 'fog' համարժեք թարգմանությունը, փոխարինել է 'gloom' / «մռայլ» տարբերակով, ինչը, անշուշտ, ստեղծագործական մոտեցում է և թարգմանական ինքնատիպ հնարք: Ինչ վերաբերում է խորագրին, ապա այն առավել ճշգրիտ է, քան բլեքվելյան թարգմանությունը, որ թարգմանաբար նշանակում է «Նոր մութ օրեր»:

«Կը սիրեմ զքեզ»/ 'What Are You Love' բանաստեղծության թարգմանության անհամապատասխանությունը նկատելի է հենց վերնագրից. անգլերեն տարբերակը թարգմանվում է որպես «Ի՞նչ ես դու սեր», որ ավելի շուտ հռետորական հարց է, քան դուրյանական քնարերգության արտահայտություն: Կարծում ենք՝ նախընտրելի է 'I'll Love You' թարգմանությունը, որն առավել համարժեք է: Բանաստեղծության նախավերջին քառատողում, երբ, դիմելով իր

²³ Նույն տեղում, էջ 19:

²⁴ Նույն տեղում, էջ 24:

սիրած աղջկան, Դուրյանը նրան անվանում է «անգութ», թարգմանչուհին անտեսում է այդ ածականն ու նվազեցնում զգացմունքայնության ուժգնությունը: Միննույն ժամանակ, վերջին քառատողում պոետը սիրեցյալին դիմում է «Հայ աղջիկ» արտահայտությամբ. թարգմանության մեջ «Հայ» բառը հանված է, որն էլ ինչ-որ առումով խաթարում է բանաստեղծության ազգային երանգավորումը: Ջեյմս Ռասելն այս տաղը թարգմանել է ‘I Love You’ վերնագրով և անգլիախոս ընթերցողին լիովին փոխանցել սիրահարված պատանու ջերմագին զգացումները:

«Միրեցի քեզ»/ ‘I Have Loved Thee’ բանաստեղծության բլեքվելյան թարգմանության մեջ ոչ միայն աղավաղված են քառատողերի իմաստները, այլև փոխված է շարադասությունը: Մինչդեռ Ջեյմս Ռասելն ընթերցողին է ներկայացնում ‘I Loved You’ վերնագրով թարգմանված նույն բանաստեղծությունն ու լիովին պատկերում երիտասարդ պոետի գրչի կերտած հոգեպարար պատկերները: *Ավելին՝ նա ներկայացնում է թարգմանության երեք տարբերակ՝ փորձելով ներառել յուրաքանչյուր մանրուք:*

«Ի գերեզման ամենասիրելի Վարդան Լութֆյանի (Հեծեծմունք)»/ ‘In Memorium of Vartan Lutfian’ բանաստեղծության թարգմանության բլեքվելյան տարբերակում կրկին առկա է որոշակի աղավաղվածություն, երբ առաջին և երկրորդ տները միացված են: Հավելենք նաև, որ խորագրի «Հեծեծմունք» հատվածն ընդհանրապես թարգմանված չէ, իսկ «Ո՛հ, կը հիշե՞ս, Չամլըճայի /սարը նստած լո՛ւռ մըխայինք» (83) նախադասությունը սխալ է ընկալված և թարգմանվել է ‘Dost thou remember on Mount Chamlaja, /In the dark cypress shade where mourners sigh’²⁵, մինչդեռ պետք է լինի՝ ‘Dost thou remember on Mount Chamlaja, /seated we silently smoldered: Ինչ վերաբերում է «Հեծեծմունք» բառին, ապա այն կարելի է թարգմանել որպես ‘Lamentation’: Պետք է ընդգծել նաև, որ բանաստեղծության վերջին տների թարգմանությունը բավական հոգեհարազատ է, սակայն նախավերջին քառատողի՝ «Կան ազատ օդ, ազատությունք» (85) արտահայտությունը թարգմանված է որպես ‘free, fresh atmosphere’²⁶, այսինքն՝ «ազատ, թարմ մթնոլորտ»: Կարծում ենք՝ առավել նպատակահարմար էր թարգմանել ‘free air, freedom’, քանի որ atmosphere/մթնոլորտ տարբերակն անգլերենում ավելի շատ ունի միջավայրի հասկացության ենթաշերտ ու չի հաղորդում ազատության գաղափարը: Ռասելը մեկ անգամ ևս ներկայացրել է հոգեհարազատ թարգմանություն, սակայն «Ի գերեզման ամենասիրելի Վարդան Լութֆյանի (Հեծեծմունք)» ամբողջական խորագրից ընտրել է միայն «Հեծեծմունք» հատվածը, որ և ներկայացրել է որպես ‘Laments’:

«Նե»/ ‘She’ բանաստեղծության անգլերեն թարգմանությունն ընթերցելիս դարձյալ նկատում ենք ոչ այնքան հոգեհարազատ թարգմանություն և անգամ բառի սխալ կիրառություն, երբ պոետի կիրառած «կույս» գոյականը մի տեղ

²⁵ Նույն տեղում, էջ 30:

²⁶ Նույն տեղում, էջ 31:

թարգմանվում է անգլերեն *'her'* «նա» դերանունով, որը չեզոք զգացմունքներ է առաջացնում, բայց հետագա տողում հանդիպում ենք նաև *'maiden'* տարբերակին: Մինչդեռ Ռասելն այս թարգմանությունը կատարել է լիովին համարժեք կերպով և «կոյս» բառի համար կիրառել է *'virgin'* ստույգ տարբերակը: Մյուս կողմից բավականին ուշարժան է «Ձոնիկը» բանաստեղծության անգլերեն թարգմանությունը, ուր վերնագիրը տրված է որպես *'Little Gifts'*, քանի որ թարգմանչուհին ունեցել է վերապատմված տարբերակը, և խորագիրը հարմարեցված է ներքին իմաստին, իսկ հիմնականում այն հաջող փոխանցում է: Եթե առաջնորդվենք դուրյանական վերնագրով, ապա կարելի է թարգմանել *'Little Odes'*: Մյուս կողմից, Ռասելն ընտրել է *'Small Dedications'* հաջողված տարբերակը: Ճշգրտությամբ է ներկայացված նաև ամբողջ բանաստեղծությունը, սակայն վերջին տան առաջին նախադասության «ձոն» բառն այստեղ ևս ներկայացված է որպես *'gift'*, այսինքն՝ «նվեր, ընծա»: Նման հոգեհարազատ թարգմանություն է նաև Ալիս Բլեքվելի «Իմ ցավը»/ *'My Grief'* բանաստեղծությունը, ուր, սակայն, ցավոք, նախավերջին տունը լիովին բաց է թողնված: Բացի այդ խորագիրն էլ թարգմանվել է որպես «Իմ վիշտը»: Դիպուկ ու ճիշտ փոխանցում է նաև ռասելյան *'My Pain'* վերնագրով տարբերակը, սակայն երրորդ տան նախավերջին տողում, ուր Դուրյանը գրում է՝ «Գրկե լ սա ցուրտ հողակույտը» (78), ավելացված է անգլերեն *'And'* կապը, որը փոքր-ինչ տարակուսելի է:

«Հծծյունք»/ *'At Evening'* բանաստեղծության բլեքվելյան թարգմանությունը, ցավոք, լի է բազում թերություններով: Ամենից առաջ սխալ է ընկալված խորագիրը. հայտնի է, որ «հծծյուն» բառը նշանակում է «փսփսոց, շշուռ», ուստի առավել նպատակահարմար էր վերնագիրը թարգմանել որպես *'Murmur/Whisper'*: Ավելին՝ առաջին քառատողի առաջին իսկ տողն ամբողջովին փոխված է, չորս բանաստեղծական տուն ընդհանրապես բաց է թողնված, իսկ հերթագայությունն էլ լիովին խառնված է: Խորքային ընթերցման ժամանակ նկատում ենք նաև, որ թարգմանչուհին անգլերեն տարբերակը ներկայացրել է իր ընկալմամբ, որը բնավ չի համապատասխանում բնագրային տեքստին: Մինչդեռ Ռասելի *'Whispers'* տարբերակը բացարձակապես ճշտորոշ է: Իսկ «Առ մայիս»/ *'To May'* բանաստեղծության համեմատությունը ցույց է տալիս, որ թեպետ Ալիս Բլեքվելի թարգմանությունը տպավորիչ փոխանցում է, սակայն հանդիպում ենք իմաստային սխալ ընկալման, որը, անշուշտ, միջնորդավորված թարգմանության արդյունք է. թարգմանչուհին հավելել է *'Angel'* բառն ու ամբողջ տեքստը ներկայացրել այդ տեսանկյունով, մինչդեռ պոետի հոգում սուսկ մայիս ամսվա հարուցած հոգեթով զգացմունքներն են: Ավելին՝ անգլերենում անգամ նկատելի է *May-may* հակադրությունը. ամիսը անգլերենում մշտապես գրվում է մեծատառով և հանկարծ դառնում է նույն գրությամբ,

բայց այլ իմաստով մոդալ բայ: Երկու թարգմանությունների զուգակշռի դեպքում ռասելյանը նորից բացարձակապես համարժեք է:

Պետրոս Դուրյանի մեկ այլ՝ «Իմ մահը»/My Death՝ հոգեպարար բանաստեղծության Ալիս Բլեքվելի թարգմանությունը համարժեք է և ունի շատ չնչին տարբերություններ. այսպես՝ թարգմանչուհին հավելել է *‘My friend՝* արտահայտությունը, որը բնորոշ է անգլիական դիմելաձևին: Բացի այդ՝ դուրյանական՝ «Եթե մարդիկն այն մահերգակ»-ը (86) թարգմանված է որպես *‘When the death-chanting priests՝*²⁷: Ակնհայտ է, որ *priests/pushhansu* բառն ավելացված է անգլիախոս ընթերցողի համար պատկերն առավել ամբողջական դարձնելու նպատակով: Հավելենք նաև, որ այս նույն բանաստեղծությունն անգլերենի է վերածել նաև ամերիկահայ բանաստեղծուհի և թարգմանչուհի **Դայանա Տեր-Հովհաննիսյանը**: Սակայն այդ թարգմանությունն ավելի շուտ մեկնաբանում է, քան համարժեք փոխանցում: Ավելին՝ նման մոտեցման արդյունքում խախտված են բանաստեղծական տների քանակը. դուրյանական 7 տունը վերածվել է 5-ի: Թարգմանչուհին նաև որպես խորագիր է ընտրել բանաստեղծության առաջին տողը. *«Եթե տեղայն մահու հրեշտակ»* (86) / *‘When The Dark Angel՝*²⁸: Ջեյմս Ռասելն այս պարագայում ևս ստեղծել է միանգամայն համարժեք թարգմանություն:

Ավարտելով Ալիս Սթոուն Բլեքվելի և Ջեյմս Ռասելի՝ Պետրոս Դուրյանի պոեզիայի անգլերեն թարգմանությունների քննությունը՝ անդրադառնանք նաև նրանց վերջին՝ «Միրեցե՛ք զ՛միմյանցս»/ ‘Love One Another՝ բանաստեղծությանը, որ կրում է աստվածաշնչյան հայտնի պատգամը: Երկու թարգմանություններն էլ բավականին հաջողված են, երկուսն էլ՝ բնագրին համարժեք: Կա, սակայն, մի սովորոտ հանգամանք. Ալիս Բլեքվելի տարբերակում բանաստեղծության երկրորդ և երրորդ տները զանց են առնված:

Այսպիսով՝ Պետրոս Դուրյանի քնարերգության անգլերեն թարգմանությունների քննությունը ցույց է տալիս, որ մինչ օրս հատկապես Ջեյմս Ռասելին է հաջողվել ճշգրտորեն փոխանցել հայ տաղերգուի հույզերն ու ներքին խոհերը, ինչը պայմանավորված է նաև նրա՝ հայերենի գերազանց իմացությամբ: Մինչդեռ Ալիս Սթոուն Բլեքվելը, որքան էլ շնորհաշատ և ներհուն, հանգամանքների բերումով կատարել է միջնորդավորված թարգմանություն:

АЙКАНУШ ШАРУРЯН – Петрос Дурян в английских переводах. – В статье рассматриваются английские переводы поэзии западноармянского поэта-лирика Петроса Дуряна (1851–1872). Эти переводы, выполненные как армянскими, так и американскими переводчиками, до сих пор почти не становились предметом специального изучения. В

²⁷ Նույն տեղում, էջ 217:

²⁸ Armenian Poetry of Our Time (2011), Translated by Diana Der-Hovhannessian, The Press at California State University, Fresno, p. 33.

исследовании выявляются основные трудности перевода, оценивается переводоведческая ценность существующих вариантов и даётся их сопоставительная характеристика. Поэзию Дуряна отличает глубокой лиричностью, тонкой эмоциональностью, музыкальностью и образностью. Передать все эти особенности на английском языке крайне сложно. Анализ показывает, что в переводах нередко возникают расхождения между формой и содержанием.

В статье рассматриваются наиболее полные и на сегодняшний день доступные английские переводы стихотворений Дуряна, знакомые читателю. Теоретическую основу работы составляют теория эквивалентности Романа Jakobsona, герменевтический подход Джорджа Стайнера, а также идеи Сюзан Баснетт и ряда современных теоретиков перевода. Отбор материала во многом ориентирован на переводы американской журналистки и общественной деятельницы Алисы Стоун Блэквелл.

Особое внимание уделяется смысловой точности английских переводов и передаче особенностей лирики, характерной для Дуряна. В заключение делается вывод, что наиболее полное и внутренне созвучное оригиналу воплощение поэзии Петроса Дуряна на английском языке принадлежит американскому арменоведу, профессору Гарвардского университета Джеймсу Расселу, представившему её в своём объёмном сборнике «Босфорские ночи», изданном в 2005 году.

Ключевые слова: эквивалентность, Петрос Дурян, Алис Стоун Блэквелл, Джеймс Рассел, «Ропоты», «Раскаianie», перевод, сопоставление, эмоциональность, теория, поэзия

HAYKANUSH SHARURYAN – Petros Duryan in English Translations. – The article examines the English translations of the poetry of the Western Armenian distinctive and prematurely deceased poet Petros Duryan (1851–1872), produced by both Armenian and American translators, which have not yet been studied by Duryan scholars at all. The study identifies the main difficulties encountered in the translation process and presents the translational value and comparative characteristics of the existing versions. It is well known that Duryan’s poetry is distinguished by its lyrical density, delicate sensitivity, sonority, and vivid imagery. Consequently, it is evident that conveying all these qualities into the target language is by no means an easy task. As a result, the study reveals frequent instances of discrepancy between form and content in the translations. The article encompasses all currently available and most comprehensive English translations of Duryan’s poetry known to readers. The theoretical framework of the research is based on Roman Jakobson’s theory of equivalence, George Steiner’s hermeneutic approach, as well as on the ideas of Susan Bassnett and other contemporary theorists, while the selection of the material is primarily aligned with the translations made by an American journalist and public figure Alice Stone Blackwell. Special attention is devoted to the semantic accuracy of the English versions and the transmission of Duryan’s distinctive lyricism. The study concludes that the most complete and faithful translation of Petros Duryan’s lyric poetry was accomplished by a distinguished American Armenologist and professor at Harvard University, James R. Russell, in his voluminous collection *Bosphorus Nights* (2005).

Key words: equivalence, Petros Duryan, Alice Stone Blackwell, James R. Russell, “Lament”, “Remorse”, translation, comparison, emotionality, theory, poetry

Գրականության ցանկ/References

Շարուրյան Ա. Ս. (1972): Պետրոս Դուրյան. կյանքը և գործը: Երևան, Երևանի համալսարանի հրատ. (Տարուրյան A. S. (1972): Petros Duryan. k’yank’ə yev gorc’ə: Yerevan. Yerevani hamalsarani hrat.) (in Armenian):

- Պետրոս Դուրյան (1971): Երկերի ժողովածու երկու հատորով, հ. 1: Երևան, ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ.
(Petros Duryan (1971): Erkeri žogovac‘u erku hatorov, h. 1: Yerevan. HSSH GA hrat.) (in Armenian):
- Պոյաճյան, Զ. (1938): Պետրոս Դուրյան և ճոն Քից: «Հայրենիք» ամսագիր: Թիվ 9, Բոստոն, էջ 83-87 (Poyajyan, Z. (1938): Petros Duryan yev Ć‘on K‘ic‘s: «Hayrenik» amsagir: T‘iv 9, Boston, ej 83-87) (in Armenian):
- Armenian Legends and Poems (1916). Illustrated & compiled by Zabelle C. Boyajian. London, J. M. Dents & Sons LTD, New York; E .P. Dutton & Company.
- Armenian Poems (1917). Rendered into English Verse by Alice Stone Blackwell, Atlantic Printing Company, Boston, MASS.
- Armenian Poetry of our Time (2011). Translated by Diana-Der-Hovhannesian, The Press at California State University, Fresno.
- Bassnett S. (2013). Translation Studies (4th ed.), London, Routledge.
- Bosphorus Nights (2005). The Complete Lyric Poems of Bedros Tourian, Translation, Introduction, and Commentary by James R. Russell, Cambridge, Massachusetts.
- Fatbardha Kume and Ema Kristo, (2024). "Translation of Poetry: Towards a Practical Model for Translation Analysis", spans in the ISAR Journal of Arts, Humanities and Social Sciences, Volume 2, Issue 3.
- Jakobson R. (1959). On Linguistic Aspects of Translation. In R. A. Brower (Ed.), On Translation, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Kykot, Valeriy (February 4, 2025). "A New Model for Poetry Translation." AC Journal, AccScience Publishing, Online First, 2025, pp. 1–9.
- Ovidiu M. (2008). "Translating Poetry: Contemporary Theories and Hypotheses." Professional Communication and Translation Studies, vol. 1.
- Steiner G. (1998). After Babel: Aspects of Language and Translation (3rd ed.). Oxford: Oxford University Press.